

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Ljubinka Andrijanić

**SIMBOLIČKA ULOGA GLAGOLJSKIH GRAFEMA U
IMENSKOJ FORMULI DRUGE BOŽANSKE OSOBE – ISUSA
KRISTA / LOGOSA**

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Milica Lukić

Osijek, 2016.

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
1. UVOD	3
2. SIMBOL / ZNAK / JEZIK	5
2.1. Semiotika i semantika.....	7
2.2. Jezik i pismo	10
2.3. Jezik i kultura.....	11
3. KRŠĆANSKI SIMBOLI	13
4. (PROTO)GLAGOLJICA I KRŠĆANSKA SIMBOLIKA	16
4.1. Nastanak glagoljice.....	16
4.2. Tumačenja glagoljskog pisma	18
5. SIMBOLIČKA ULOGA GLAGOLJSKIH GRAFEMA U IMENSKOJ FORMULI DRUGE BOŽANSKE OSOBE – ISUSA KRISTA / LOGOSA.....	25
5.1. Simbolička uloga glagoljskih grafema	25
5.2. Imenska formula Druge Božanske Osobe (Logos / Isus Krist).....	27
5.2.1. Slovo <i>azъ</i>	30
5.2.2. Slovo <i>buky</i>	31
5.2.3. Slovo <i>vêdê</i>	33
5.2.4. Slovo <i>glagoljo</i>	34
5.2.5. Slova <i>iže</i> i <i>slovo</i>	35
6. ZAKLJUČAK	37
IZVORI I LITERATURA.....	39
POPIS PRILOGA	42

SAŽETAK

Rad *Simbolička uloga glagoljskih grafema u imenskoj formuli Druge božanske osobe – Isusa Krista / Logosa* utemeljen je na endogenim teorijama o podrijetlu glagoljice, tj. razmišljanju da je riječ o autorskom pismu 9. stoljeća sastavljač kojega je jedan od vodećih bizantskih intelektualaca svoga vremena Konstantin Ćiril. Rad se nadalje temelji na promišljanju da je Konstantin Ćiril u pismovni sustav namijenjen kristijanizaciji moravskih Slavena utkao kršćansku poruku te ju u svaki slovni znak tripartitno kodirao (kao slovo, broj i leksičko ime). S obzirom na to da je riječ o kršćanskome – misionarskom pismu, u njega je upisano i ime/imena trojedinoga kršćanskoga Boga: Oca, Sina i Duha Svetoga. U radu se stoga posebna pozornost posvećuje tumačenju imena, a iz perspektive semiotike i semiologije, Druge božanske osobe – Isusa Krista / Logosa, koji je sponom između dvaju drugih božanskih imena – bogočovjek i rodonačelnik kršćanstva.

Ključne riječi: Konstantin Ćiril, (proto)glagoljica, endogene teorije, Isus Krist / Logos, semiotika i semiologija

1. UVOD

Rad naslovljen *Simbolička uloga glagoljskih grafema u imenskoj formuli Druge božanske osobe – Isusa Krista / Logosa* predstavlja pokušaj pronicanja u simboliku glagoljičnih slova na temelju vjerovanja da ona – simbolika – proizlazi iz jedinstvene filozofije i želje tvorca glagoljice Konstantina Ćirila da u pismo pohrani duhovne i kulturne vrijednosti naroda kojem je namijenio pismena – Slavena – te one na kojima je sam odgojen – grčkoga civilizacijskog kruga. Novo je dakle pismo Konstantin Ćiril uskladio s ciljevima svoje misije – kristijanizacijom moravskih Slavena, čime je ono postalo kršćansko misionarsko pismo. U skladu s tim kršćansku poruku svjedoči jednako pismovni sustav u cjelini kao i njegova pismena u kojima je trajno upisan spomen na kršćanskoga trojstvenog Boga: Oca, Sina i Duha Svetoga.

Cilj je ovoga rada proniknuti u simboličku ulogu glagoljskih grafema koji sudjeluju u oblikovanju imenske formule Druge Božanske Osobe – Isusa Krista, rodonačelnika kršćanske religije. Ta je imenska formula

Glagolitic
ⲠⲚ

Cyrillic
ІС

Greek
ΙΣ

nastala

specifičnim načinom kraćenja i uključuje dva glagoljična slova – *iže* i *slovo* sastavljena u prvotnoj, tzv. protoglagoljici, od istih elemenata – trokuta i kružića (usp. princip kraćenja imenske formule u grčkome i u ćiriličnome pismu).

Da bi bilo moguće doći do potpunijeg zaključka o simbolici ove imenske formule, potrebno je analizirati i prva četiri u poretku glagoljična slova. Priroda slova *azъ* tumači se i pripadajućom brojevnom vrijednošću *jedan* ukazujući tako na Boga Oca. Iz njega proizlazi Logos i svoju punu manifestaciju doživljava u slovu *bukyi* i njegovoj brojčanoj vrijednosti *dva*. Buky je simbol stvaralačkog procesa rađanja, simbol Krista koji je donio novi život. Ono označava Boga kao Drugu Božansku Osobu / Logos. Slovo *vêdê* ima brojevnju vrijednost *tri*, a broj tri je u kršćanstvu vezan uz motiv Kristova uskrsnuća treći dan i uz Sveto Trojstvo koje predstavlja cjelovitost i savršenost božanske prirode, jedinstvo Boga Oca, Druge Božanske Osobe (Logos/Isus Krist) i Duha Svetoga. Četvrto slovo *glagoljъ* svojim leksičkim imenom predstavlja prvo lice jednine prezenta glagola *glagoljati* koji je sročan s leksičkim imenom slova *a* (*azъ*

glagoljō – ja govorim). Brojevna vrijednost ovoga slova je *četiri* što predstavlja ekvivalent kvadratu koji je također važan za gradnju glagoljičnih slova, a simbolizira uravnoteženost i skladnost svijeta, te samu Zemlju (četiri strane svijeta, četiri dimenzije, četiri skupine zodijskih znakova itd.). Značenje ovih simbola upotpunjuje značenje broja deset, tj. spomenutoga slova *iže*, koje predstavlja jedinstvo i savršenstvo.

U poglavlju *Simbol / znak / jezik* definirani su pojmovi semiotike i semantike, te je analiziran međutjecaj jezika, pisma i kulture. Poglavlje *Kršćanski simboli* donosi kratku analizu simbola potrebnih za razumijevanje teorija u nastavku rada. U poglavlju *(Proto)glagoljica i kršćanska simbolika* predstavljene su neke od ključnih teorija o nastanku glagoljice, kao i najvažniji pokušaji tumačenja glagoljskog pisma. U poglavlju koje nosi naziv samoga rada – *Simbolička uloga glagoljskih grafema u imenskoj formuli Druge Božanske Osobe – Isusa Krista / Logosa* detaljnije je pojašnjena simbolika nekoliko ranije spomenutih glagoljskih grafema – *azъ, buky, vĕdĕ, glagoljō, iže* i *slovo*, te njihovo zajedničko značenje u kontekstu tumačenja simbolike Druge Božanske Osobe.

2. SIMBOL / ZNAK / JEZIK

Svi pokušaji analize i objašnjenja samoga Konstatina Ćirila i njegova čina stvaranja glagoljičnog pisma mogu se smatrati djelomičnima, i to ne zbog nedostatka svjedočanstava ili zbog slabe obaviještenosti istraživača, već zbog nemogućnosti rekonstruiranja Konstantinova uma i obnove svih njegovih talenata. Iz toga su razloga, dakle, sva dosadašnja istraživanja na neki način hipotetska i s jednakim pravom na istu mjeru vjerodostojnosti (Paro 2008). Ipak, takva istraživanja imaju neupitan značaj i svako od njih na neki način može pridonijeti potpunijem shvaćanju glagoljice, ne samo zbog uspostavljanja što jasnijeg činjeničnog stanja vezanog uz jedan važan povijesni pothvat već i zbog dobivanja jasnije slike o onome što je glagoljica značila i još uvijek znači na duhovnoj razini.

Budući da je u središtu ovoga rada simbolično značenje pojedinih glagoljičnih slova i njihova utemeljenost na kršćanskoj tradiciji, te značaj koji u kontekstu samoga pisma i misije Konstantina Ćirila imaju, važno je detaljnije protumačiti pojmove simbola, znaka i jezika kako bi i sama interpretacija glagoljičnih slova, načina njihova nastanka te poruka koju posreduju bila jasnija. Pojedina su glagoljična slova simboličkoga karaktera. Njihov je tvorac, Konstantin Ćiril, u njih ugradio poruke koje su bile u skladu s duhovnim ciljevima njegove misije, ali i s tradicijskim vrijednostima pohranjenima u (pra)slavenskom jeziku. Glagoljična slova imaju svoju fonetsku, brojčanu i slikovnu vrijednost te imena koja imaju leksička značenja (najveći broj grafema u sustavu); ona su jezični znakovi pa ih je zbog toga moguće tumačiti i na simboličkoj razini, i to ne samo iz perspektive jezikoslovlja nego i iz perspektive drugih znanstvenih disciplina poput teologije, filozofije, matematike, kulturologije, mitologije i dr.

Potkraj 19. stoljeća došlo je do značajnih promjena na području lingvistike. Naime, paradigmu novogramatičara u tome razdoblju i u prvoj četvrtini 20. stoljeća polako počinje zamjenjivati paradigma strukturalizma, tj. verifikacionizma (Bańczerowski 2006). Strukturalizam prirodni jezik smatra bićem, tj. sustavom znakova koji postoje neovisno o čovjeku. To "biće" u mentalnoj sferi govornika raspolaže značajnom autonomijom, dok istovremeno postoji neovisno o njoj. Uspostavljanje odnosa između jezika i govornika prvi je inicirao Noam Chomsky i to na način da je preusmjeravao

zanimanje lingvista, u okvirima generativne, tj. falsifikacijske paradigme, s jezičnog korpusa na ispitivanje jezične kompetencije (Bańcerowski 2006).

Ipak, tek je novije vrijeme donijelo i povećan interes znanstvenika za temu kognitivne uloge jezika, za funkciju koju jezik ima u ukupnom mentalnom sklopu čovjeka. U kognitivnoj teoriji jezika jednu od najvažnijih uloga ima pojam znanja. Znanje predstavlja svojstvo koje nismo u mogućnosti nikome predati i zato ljudi koriste jezike. Ljudi interakcijom jedni drugima predaju signale koji zamjenjuju znanje, više ili manje adekvatne jezične znakove. Jezični znak u komunikacijskom procesu može biti samo u ulozi funkcije prizvanog simbola, a znanje možemo rekonstruirati, tj. stvoriti samo na osnovi poznatih informacija (Bańcerowski 2006).

“‘Poslani’ ili ‘primljeni’ znakovi uvijek su nekakve fizičke pojave, tj. signali ili nekakvi konkretni predmeti. Znanja reprezentiraju svaka vrsta ljudskih tvorevina, ljudske tvorevine i djelovanja, ako i ljudsko ponašanje. Znakovi su stoga ljudski produkt jer im čovjek s jedne strane daje odgovarajući ‘oblik’ koji određuje relevantni status, s druge im pak strane pripaja značenja, tj. što će koristiti umjesto čega, kakvo će znanje njima nadomjestiti itd.“ (Bańcerowski 2006: 33). Može se čak govoriti i o unutrašnjem čovjekovu informacijskom univerzumu koji nalikuje računalnoj memoriji sastavljenoj od skupa dokumenata uređenih po određenom načelu. Jezični znak može sudjelovati u komunikacijskom procesu samo u funkciji simbola, koda, koji je neophodan za otključavanje “datoteka” u toj memoriji.

Jezik osim pisane i govorne sposobnosti izražavanja, raspolaže i funkcionalnim znanjem. Međutim, semantička i pragmatična komponenta osim funkcionalnog znanja sadrže i znanje vezano uz odgovarajuće sposobnosti. Semantičko se znanje izravno povezuje sa znanjem koje govori o svijetu, dok se pragmatično znanje veže uz kulturno znanje, osobito uz pravila ponašanja (Bańcerowski 2006).

Jezik možda ne stvara svijet, ali nameće postojećem svijetu određene spoznajne okvire. Da bi se osvijestilo postojanje jezika, potrebno ga je konceptualizirati i preslikati u oblik pojma, znaka. Svaki je standardni jezik plod mišljenja određene zajednice o izvanjezičnom svijetu. Tek nakon toga slijedi svjesno planiranje kojim se zajednici nameće osviješteni pojam – pojam jezika, te dokazivanje da takav jezik postoji kao poseban izvanjezični fenomen. Na taj način jezik postaje običnim predmetom spoznaje – dijelom standardnog znanja jednog društva (Czerwiński 2012).

2.1. Semiotika i semantika

Semiotika je utemeljena na antičkim i srednjovjekovnim misaonim tradicijama, razvoj joj je vezan uz suvremene društvene discipline kao što su filozofija, logika, lingvistika, estetika i teorija informacija i predstavlja jednu od osnova za tumačenje pisama. Verica Dugandžić u svome radu *Semiotika i teorija informacija* (1989) prezentira i analizira osnovne postavke semiotike kao znanosti o znakovima. Semiotiku (ili semiologiju) autorica definira kao znanost koja se bavi izučavanjem znakova, simbola i sustava znakova. Možemo reći da je semiotika na neki način i znanost o čovjekovu ponašanju budući da je ono uvelike određeno znakovima i njihovom uporabom.

U ovom je kontekstu potrebno definirati i semiozu koja predstavlja proces u kojemu nešto igra ulogu znaka, u kojemu se znak odnosi na nešto za nekoga – u kojem nešto uzima u obzir nešto drugo posredno, tj. pomoću nečeg trećeg (Dugandžić 1989).

Semioza se sastoji od tri elementa:

- a) onoga što služi kao znak (signum),
- b) onog na što se oznaka odnosi (designatum),
- c) djelovanja oznake na nekoga zbog čega je stvar o kojoj se govori oznaka za tog interpretatora (interpretant).

“Zajednička osnova svih teorija o znaku kao složenoj (sistemsnoj) cjelini, temeljena je na postavci da je znak određeni objekt koji u određenim okolnostima zamjenjuje neki određeni drugi objekt. Različiti autori pri tome različito raščlanjuju i determiniraju znak; kao cjelinu koju čine dijelovi signans i signatum, kao triadnu relaciju oznake, objekta na koji se ona odnosi i interpretira (Pierce) ili kao cjelinu koju tvore označitelj i označeno” (Dugandžić 1989: 42).

Možemo reći da semiotika predstavlja jezik kojim se govori, analizira i raspravlja o znacima, a obuhvaća tri grane – semantiku, pragmatiku i sintatiku (Dugandžić 1989). Prije pojašnjenja pojma semantike, potrebno je pojasniti i pojam semiologije koja se često poistovjećuje s pojmom semantike iako među njima postoje razlike – semiologija je znanost o znakovima, dok je semantika znanost o značenju (Berruto 1994).

Semantika je grana lingvistike koja se bavi izučavanjem značenja koje izražavaju različite jezične jedinice, tj. semantika se bavi izučavanjem odnosa znakova prema objektima na koje se odnose.

Gaetano Berruto semantiku definira kao znanost o značenju, te ističe kako lingvisti inače pod tim pojmom podrazumijevaju tri tipa proučavanja (Berruto 1994):

- a) proučavanje promjene značenja;
- b) proučavanje “označavanja”, onoga “kako se označuje”, postupka označavanja, te zakona kojima se označavanje rukovodi;
- c) proučavanje značenja shvaćenog kao plan ili lice jezičnih znakova.

Značenje samo po sebi uključuje različite aspekte jezika pa ga je teško u tom kontekstu jednoznačno definirati i postići suglasnost o tome što ono zapravo jest. (Palmer 2010) Berruto u svojoj knjizi *Semantika* značenje definira kao “nešto što se iskazuje i/ili prenosi (već prema tomu postoji li namjera govornika da se informacija prenese) uz pomoć označitelja, nešto odabrano s popisa ‘stvari koje su potencijalno prenosive a može se upotrijebiti/upotrebljava se u situacijama kao smisao koji se odnosi na neko stanje iskustva” (Berruto 1994: 70).

Značenje čine različiti dijelovi (Berruto 1994):

- a) logičko-pojmovni dio – u vezi je sa spoznajnim procesima ljudskoga duha i s mišlju;
- b) emotivno-stilističko-pragmatički dio – u vezi je s upotrebom znakova i kontekstom situacije;
- c) eventualni dodatni dio – ne može se objektivno i sustavno prikazati jer je individualne naravi.

U svakom je slučaju značenje nešto vrlo složeno, podrazumijeva različite faktore i potrebno ga je sagledati s različitih aspekata. Ono je neodređeno jer nema zatvoreno polje primjene, te je kao takvo podložno novoj, stvaralačkoj primjeni. Govornici ga “društveno posjeduju” pa je prema tome i specifično, unatoč svojoj neodređenosti. Semantika u jezikoslovlju predstavlja jednu od sastavnica istoga, jednako kao fonetika ili gramatika. Palmer jezik definira na sljedeći način: “Jezik se može promatrati kao

komunikacijski sustav koji se odnosi na nešto što treba biti komunicirano i onoga / onog tko / ono što, poruku s jedne strane povezuje sa znakovima i simbolima” (Palmer 2010). Međutim, potrebno je naglasiti da jezik, iako je komunikacijski sustav, nema uvijek poruku u pravome smislu, posebno u smislu davanja dijela informacije. Funkcija jezika djelomično je povezana i s društvom, tj. društvenim odnosima (što pronalazimo i u komunikaciji životinja). Treba također naglasiti i da su u jeziku znakovi i poruke vrlo složeni pa je teško precizirati koja je poruka. Jezikoslovlje ne treba počivati na specifičnim slučajevima, već na generaliziranim pojavama. Tako ni u semantici značenja koja pojedina osoba pridaje nekoj riječi nisu dio općeg proučavanja (Palmer 2010). Osim pisanom jeziku, pažnju je potrebno posvetiti i onom govorenom, a nekoliko je razloga zbog kojih se prednost daje govorenom jeziku:

- a) ljudska se vrsta puno duže služi govorenjem nego pisanjem;
- b) dijete nauči govoriti prije no što nauči pisati;
- c) pisani se jezik dobrim dijelom može izreći bez da se išta izgubi, što u suprotnom nije slučaj;
- d) u životu puno više vremena provedemo govoreći nego pišući pa govor možemo smatrati važnijim.

Ipak, pisma su iznimno važna za čovjeka i svijet jer predstavljaju vrlo složene sustave u koje su utkana ne samo lingvistička znanja nego i kolektivna znanja – pisma sadržavaju jednu vrstu kolektivne svijesti i kulturne mudrosti, te često u svojoj pozadini kriju neku vrstu mitskih poruka koje su se s vremenom više ili manje reducirale i djelomično izgubile.

U ovom će se kontekstu u radu promatrati i glagoljica kao pismo čiji znakovi sadrže duboka značenja vezana uz kulturu i mitsko te kao takva predstavljaju posebne spremnike kolektivne svijesti, ali i znanja.

Pri pokušaju razumijevanja koncepta prema kojemu je glagoljica nastala, polaziti će se od endogenih teorija prema kojima je glagoljica autorsko djelo, tj. plod nastojanja Konstantina Ćirila da za Slavene stvori pismo koje će biti ne samo sredstvo komunikacije već i prenositelj vrijednosti kršćanskog svjetonazora. Važno je, dakle, pri analizi glagoljičnih slova i njihova simbolizma uzeti u obzir Konstantinovu osobnost, njegov svjetonazor, ali i društveni kontekst u kojem je djelovao. Ideje utkane u glagoljicu vjerojatno su bile i pod utjecajem u ono vrijeme aktualnih rasprava o dvije

naravi Isusa Krista, o Božjoj trojedinosti (Žagar 2013), ali i pod utjecajem činjenice da se tada pismu i njegovoj geometrijskoj naravi pridavao značaj magijskoga (Sambunjak 1998). Zbog navedenog se u geometrijskoj naravi glagoljičnog pisma, za koje možemo reći da je misionarsko, nalaze utkani neki od osnovnih kršćanskih simbola – križ, krug i trokut.

2.2. Jezik i pismo

Podrijetlo jezika po prvi se put u zapadnoj tradiciji spominje u *Knjizi postanka* u kojoj se o jeziku govori kao o posebnoj sposobnosti koju je Bog dodijelio samo čovjeku. Ta je biblijska teorija bila dominantna sve do 20. stoljeća kada tijekom 60-ih godina Noam Chomsky i Eric Lennerberg ističu biološki aspekt jezika. Većina se suvremenih lingvisti i psihologa danas slaže oko toga da čovjek ima urođenu mogućnost, tj. “ono nešto” što mu omogućuje da svlada jezik u nekoliko godina. Prema generativnoj teoriji jezika kojom se bavio Chomsky u okvirima generativne teorije jezika, u temeljima jezika nalazi se set sintaktičkih pravila koja su za čovjeka univerzalna i koja čine osnovu gramatike svakoga jezika. Chomsky koristi termin univerzalne gramatike koji podrazumijeva instinkt za učenjem jezika. Kaže se kako postoji dvije vrste pamćenja kada je riječ o jeziku – semantičko, koje skladišti činjenice i znanja o svijetu, te epizodičko, koje skladišti događaje. Epizodičko je pamćenje povezano sa svojevrsnim mentalnim putovanjem vremenom koje podrazumijeva kognitivni proces u kojem se fleksibilno mogu kombinirati poznati elementi (ljudi, objekti, radnje) u prošle i buduće događaje. Razvojem toga svojstva, razvijala se i potreba za prepričavanjem, tj. dijeljenjem iskustva (Škiljaica 2014).

U ovom je kontekstu zanimljivo spomenuti i teoriju uma koja predstavlja sposobnost spoznaje da drugi ljudi posjeduju određena mentalna stanja, uvjerenja, želje i namjere koje se razlikuju ovisno o osobi. Ova teorija uključuje niz različitih sposobnosti – zajedničku pozornost, perceptivno prepoznavanje, moralno rasuđivanje, empatiju, imitaciju, razumijevanje osjećaja i jezika (Škiljaica 2014).

Razvojem jezika i komunikacije javila se i potreba za bilježenjem, tj. za pismom. Smatra se kako su prvi sustavi kodiranja poruke nastali zajedno s metodama računanja prije otprilike 5500 godina kada se u poljodjelskim gradovima javila potreba za bilježenjem pohranjenih i preraspodijeljenih dobara. Prvi primjeri zapisa pomoću

urezanih simbola nastali su u Sumeru oko 3400 g. pr. Kr. i to u obliku obilježenih glinenih evidencijskih žetona (Lunde 2010).

Postignuća koja su uslijedila tijekom nekoliko tisuća godina nakon toga uvelike su ubrzala čovjekov razvoj. Pismo je u predlogičkoj svijesti uvijek bilo povezivano s religijom, te različitim mitskim, magijskim, mističnim i nadnaravnim značenjima (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012).

U svakodnevnoj upotrebi pisma rijetko doživljavamo kao sustave simbola u kojima su pohranjena složenija značenja. Promatramo ih prvenstveno kao sustav jezičnih znakova čija je primarna funkcija olakšati nam međusobnu komunikaciju, što ne znači da takav sustav u sebi ne skriva složenije sadržaje vezane uz sfere koje su iznad svjesnog, bliže onom što se spoznaje duhom.

Simbolima smo svakodnevno okruženi, oni na neki način usmjeravaju naš život, pomažu nam da se razvijamo, napredujemo, ne činimo iste greške, prenosimo vrijedna znanja itd. Oni ujedno čuvaju ono kolektivno nesvjesno na čijim su temeljima građene naše kulture, ali i skrivenu snagu tradicije koja svoju formu dobiva u posebnim manifestacijama kulture, umjetnosti i znanosti.

2.3. Jezik i kultura

Jezik je kao “živi organizam” koji se neprestano mijenja i razvija vezan uz kulturu i društvo, te je pod utjecajem svih promjena koje se na tim planovima događaju. Možemo reći da svaki element koji postoji u prirodi sadrži neku vrstu okultnih svojstava te da ne postoji ništa stvoreno u prirodi što ne bi izvana očitivalo svoj unutrašnji oblik. (Eco 2004) Jednako tako pismo, kao vanjski oblik, u sebi sadrži stoljeća pohranjene kulture.

Tijekom povijesti različite su se vrste pisama na neki način povezivale s magijom, a znakovni sustavi s magičnim simbolima. Moguće je da su se na taj način pismu nastojala pripisati svojstva moći nad oblikovanjem kulture u kojoj je nastalo.

Pojedini su autori nastanak glagoljice pojašnjavali s aspekta alkemije. Alkemija se može definirati kao pokušaj procesa dobivanja zlata od manje plemenitih metala s ciljem postizanja moći, bogatstva i besmrtnosti, što bi se u ovom kontekstu moglo objasniti pokušajem stvaranja savršenog pisma i pridonošenju jednom obliku duhovne besmrtnosti (Lozić i Tomelić 2006).

Slavska kultura počiva na kršćanskom svjetonazoru, a u oblicima glagoljičnih slova sadržani su temeljni simboli kršćanskog svjetonazora, što će kasnije u radu biti detaljnije pojašnjeno. Brojevna vrijednost slova nadopunjuje svaki od tih simbola. Ovakva poimanja utemeljena su na teologiji, filozofiji i geometriji, a predstavljaju dio danas najraširenije ćirilometodske teze o postanku glagoljičnog pisma.

3. KRŠĆANSKI SIMBOLI

Znakovi i simboli, kojima kršćani žive svoju vjeru, tj. izriču i svjedoče objavljenje istine vjere i unutar kojih pokušavaju na dublji način promišljati samo spasenje, mijenjali su se tijekom povijesti u više navrata. Te promjene bile su potaknute različitim kulturnim i društvenim novostima i gibanjima pa je tako svako kulturno razdoblje imalo svoje simbole koji su se potpuno razlikovali od onih prethodnih ili su bili samo svojevrsna nadgradnja ili prilagodba njih. Neki su od tih simbola nosili obilježje tajnosti i kršćanske izvornosti, te su na taj način čuvali uzvišenost istine koja je mogla biti povjerena samo onima koji su već ušli u zajedništvo Crkve. Neki od tih simbola bili su preuzimani iz drugih kultura i područja u kojima su se koristili ili iz zajedničke misaone baštine. Na taj su način u kršćanskoj zajednici dobivali novu značenjsku preobrazbu (Crnčević 2014).

Tijekom svog razvoja neki od simbola postajali su sve manje razumljivima iako su se zadržali u kršćanskoj ikonografiji. Potreba za njihovim dekodiranjem i pojašnjenjem ne dolazi s ciljem da se ti simboli i njihova ikonografija rehabilitiraju, već s ciljem pronalaska mogućih nadahnuća “za dublje poniranje u otajstva vjere i za moguće oblikovanje novih ikonografskih izričaja, vlastitih kulturi ovog povijesnog trenutka” (Crnčević 2014: 1).

Na taj način ujedno bi se otkrila značenja iz svetopisamske baštine, stare kršćanske književnosti i liturgijske euhologije.

“Iznenadujuće je koliko su neki simboli prisutni u kršćanskoj svijesti, a koliko je izbljedjelo njihovo značenje. Smijemo se pitati je li današnja kultura i današnja životnost vjere kadra stvarati i oblikovati simbole koji će na nov i životan način izricati dubinu kršćanskog otajstva” (Crnčević 2014: 1).

Kršćanska se ikonografija i umjetnost ne mogu u potpunosti i sa sigurnošću dekodirati iz pronađenih arheoloških artefakata pa savjetuje kretanje od novosti misli koja je u svojoj vlastitosti prepoznata kao kršćanska. Sve ono što se smatra novim na tom području, na neki način čini temelj na kojemu je oblikovano kršćanstvo u svojoj slojevitosti.

Oko 190. godine Klement Aleksandrijski u svome djelu *Pedagog* navodi temeljne kršćanske simbole – golubica, riba, lađa na moru, lira, sidro, ribar. Ti su simboli bili naveliko prisutni i u pretkršćanskim kulturama, a kršćanska ih je zajednica prihvatila na način da im je pripisala novo značenje. Takva kršćanska nadgradnja ne može biti u

potpunosti razjašnjena ukoliko ne razumijemo prvotna značenja tih simbola koja su poslužila kao potka za implementaciju novih sadržaja i slika.

Riba se smatra jednim od najstarijih i najprepoznatljivijih kršćanskih simbola. Taj se simbol izvodi iz grčkog anagrama "IXTHYS" koji daje početna slova riječima temeljne kršćanske ispovijedi vjere – *Iesous Xristos Theou Yios Soter* (Isus Krist Božji Sin Spasitelj). Ipak, treba napomenuti kako razvoj ovog simbola i nije tako jednostavan. Pronađeni su tako stihovi koji se pripisuju proročici Sibili iz Eritreje, a koji na grčkome jeziku tvore akrostih *Iesous Xristos Theou Yios Soter* (broj stihova je 27, što je trostruki umnožak broja 3 – u tome se čita ideja božanskog svjetla) (Crnčević 2014). Jednostavan znak ribe služio je kršćanima u vrijeme progonstva kao znak prepoznavanja, spasenje koje je donio Krist povezano je simbolički i s ribarenjem ("ribari ljudi"), sveti je Augustin pečenu ribu koju Krist blaguje s učenicima uspoređivao s Kristovom mukom itd.

Slika daleke obale ili luke često metaforički označuje Božje kraljevstvo i vječnost, a život sam uspoređuje se u kršćanskom kontekstu često s plovidbom po uzburkanom moru pri čemu se Crkva prikazuje kao lađa koja vjernike nosi u spasenje. Ovakva vrsta simbolizma razvijena je u najranijim kršćanskim vremenima, no ne može se utvrditi je li ta simbolika izrasla iz židovske ili helenske tradicije. Još je u grčkoj, rimskoj i egipatskoj religioznosti lađa simbolizirala životno putovanje i nadu u život poslije smrti. Starozavjetna tradicija nije izrasla u narodu koji je bio vješt u pomorstvu, ali motivi plovidbe i oluje nisu im bili nepoznati.

Pripovijest o potopnim vodama i arci kao sredstvu izbavljenja od smrti i mjestu spasenja, nadovezuje se na općekulturni simbolizam lađe i daje posebno značenje promišljanjima crkvene uloge i njezine naravi (Crnčević 2014). Jarbol na lađama obično ima oblik križa pa se isprva u tom kontekstu interpretirao simbol lađe, a tek je kasnije kristološka interpretacija lađe dobila svoje proširenje u simbolizmu Crkve.

O paunu se često govori kao o simboli ispraznosti i oholosti, međutim, za kršćanstvo je on nekada imao nešto drugačije značenje. Prije kršćanstva, u antici, paun je promatran u značenju besmrtnosti (zbog "kozmičkih očiju" na perju). Kršćanska je predaja preuzela slično tumačenje, tj. kršćanska je alegorija unijela pauna u red simbola uskrsnuća i vječnog života. Taj je motiv često prisutan u katakombama, ali i na reljefima pluteja ili na podnim mozaicima u bazilikama. Srednjovjekovna ikonografija pokazuje nešto manje zanimanje za ovaj motiv, ali njegov smisao i dalje čuva. Kršćanskom se simbolizmu pauna pridružuju i neki drugi teriomorfni oblici poput

feniksa, orla, lastavice, jelena itd. Riječ je zapravo o zaboravljenim kršćanskim simbolima (Crnčević 2014).

Grafijski stilizirana simbolika očuvala se u kršćanstvu i u doba visoko razvijene likovnosti pa tako, primjerice, na kršćanskim mozaicima iz 5. i 6. stoljeća susrećemo na odjeći apostola i drugih likova kriptirane simbole izražene slovima grčkog alfabeta, čija numerička vrijednost predstavlja osnovu za iščitavanje njihova značenja. To se znakovlje nazivalo još i *gammadia* (od grčkog slova *gamma*), a s vremenom se razvilo u poseban sustav znakova. Tako se npr. grafem “I” (iota) s numeričkom vrijednošću 10 pojavljuje uz Krista (na njegovom paliju ili plaštu), zatim grafem “Γ” (gamma) s numeričkom vrijednošću 3, koji izriče otajstvo spasenja. Grafem “Η” (eta), s numeričkom vrijednošću 8, nosi značenje uskrsnuća.

U glagoljici brojvnu vrijednost deset ima slovo ἰ (jedno od slova iz formule IS). Riječ je o slovu izrazito značajne simbolike, koje je također povezano s Isusom Kristom, tj. Drugom Božanskom Osobom što će biti detaljnije pojašnjeno u nastavku rada.

4. (PROTO)GLAGOLJICA I KRŠĆANSKA SIMBOLIKA

U ovome se radu polazi od vjerovanja da je glagoljica autorsko pismo čiji je autor Konstantin Ćiril. Ta se tvrdnja ni na koji način ne dovodi u pitanje, već se iz perspektive autorove osobnosti tumači simbolika glagoljskih slova. S obzirom na ono što se zna o Konstantinu Ćirilu, njegovu svjetonazoru, duhovnom opredjeljenju i njegovoj misiji u Moravskoj, nastoji se razjasniti na koji je način glagoljica nastala, koliko je složena njezina svrha, te na koji je način u pojedina glagoljska slova utkana ideja Druge Božanske Osobe.

									JEDINICE
1 A AZb ja (kršćanin)	2 B BUKY slovo	3 V VĚDĚ (vědĕti) znati	4 G GLAGOLIQ (glagolati) – govoriti	5 D DOBRĚ dobro	6 E ESTb jest, je	7 Ž ŽIVĚTI živjeti	8 3 3ĚLO vrlo, veoma	9 Z ZEMLI zemlji	
									DESETICE
10 I I IŽE	20 I i	30 J/G ĐERV	40 K KAKO	50 L LUDIE	60 M MYSLITE (mysliti)	70 N NAŠb	80 O ONb (onb)	90 P POKOI mir	
									STOTICE
100 R RbCI reci/kaži	200 S SLOVO riječ	300 T TVRDO čvrsto	400 U UKb (kuka, udica)	500 F FRbTB (zvjersko)	600 H HĚRb	700 ω OTĚ	800 Ě ŠTA	900 C CI	
									TISUĆICE
1000 Č ČRV (ĉrbvb)	2000	3000	4000	5000	6000	7000	8000	9000	

Prilog 1. Protoglagoljički sustav pismena u matričnom obliku

Izvor: Jasna Horvat u: Stanislav Marijanović, Jasna Horvat, *Stjepan Damjanović u zlatoreznom kodu Bašćanske ploče i razotkrivanju i razotkrivanju ljepote hrvatskoglagoljske baštinjene kulture* (rukopis, rad u postupku objavljivanja)

4.1. Nastanak glagoljice

Teorije o nastanku glagoljice po mnogočemu se razlikuju, no prema većini tih teorija glagoljica se smatra autorskim djelom koje je stvorio i osmislio pojedinac. Inače se teorije o nastanku glagoljice dijele u tri skupine:

- a) egzogene teorije – za svaki se glagoljični grafem traži uzor izvana u nekom drugom grafijskom sustavu;
- b) egzogeno-endogene teorije – smatraju kako se autor glagoljice ugledao na druga pisma, ali postoje i elementi glagoljične strukture koji se ponavljaju, tj. iz jednog se glagoljskog grafema razvija više njih;
- c) endogena polazišta – ona traže grafički ključ glagoljice, tj. elemente od kojih su načinjeni svi glagoljični grafemi (Damjanović 2012).

Prema ćirilometodskoj teoriji, autor glagoljice je Konstantin Ćiril, kršćanin, filolog i poznavatelj brojnih jezika. Danas se s tom tvrdnjom slaže većina proučavatelja. Smatra se kako je sveti Ćiril glagoljicu stvorio za potrebe evangelizacije Slavena koji su bili nastanjeni na području Makedonije, te za potrebe misije u Moravskoj u drugoj polovici IX. stoljeća. Konstantin je bio smatran izrazito darovitim, stekao je znanja u svim tadašnjim svjetovnim i bogoslovnim znanostima, prije svega u filozofiji i teologiji, a poznao je i klasična djela grčkih filozofa i pjesnika. (Grivec 1985)

Konstantin je rođen 826. ili 827. godine u Solunu koji je u to vrijeme bio iznimno važan grad u gospodarskom, vojnom i političkom smislu. U okolici Soluna živjeli su Slaveni pa su Solunjani govorili grčki i slavenski jezik. Zahvaljujući obiteljskom položaju i dobrim vezama s Carskim Dvorom, Konstantin je imao mogućnost školovanja na visokoj dvorskoj školi pri čemu mu je pokroviteljica bila sama carica Teodora preko svog kancelara Teoktista. Konstantin je 847. godine završio studij na carigradskom sveučilištu, nakon čega se zaređuje za svećenika i postaje knjižničarem u patrijaršijskoj crkvi Svete Sofije, a ubrzo i profesorom filozofije na carskom sveučilištu. Zahvaljujući svojoj učenosti, Konstantin je kao državni službenik boravio u vjersko-diplomatskim misijama među Saracenima, te Hazarima/Kozarima. Sve to bila je dobra priprema za njegovu posljednju i najvažniju misiju, onu među Slavenima. U svrhu te misije stvorena je glagoljica, a Konstantinova namjera, ugrađena u samu glagoljičnu azbuku, može se u potpunosti razumjeti tek uz poznavanje njegovog poimanja praotadžkih časti, te odnosa prema nekršćanima, muslimanima i Židovima, koji su u 9. stoljeću okruživali Bizantsko Carstvo. Konstantin je, naime, bio naklonjen demokratičnosti i međunarodnoj univerzalnosti kršćanske vjere. Takva je naklonjenost djelomično proizašla i iz suživota sa Slavenima koji su bili u bliskom kontaktu sa Solunjanima, ali uglavnom iz vrlina koje je Konstantin posjedovao. Konstantin nije imao namjeru bespogovorno druge

pridružiti krugu srednjovjekovnog kršćanstva, već je djelovao prema etičkoj definiciji vrline (Lukić i Horvat 2013).

Poznati traktat Crnorisca Hrabra pod nazivom *O pismenima* govori o tome kako je krajem IX. i početkom X. stoljeća nastalo slavensko pismo u istočnoj Bugarskoj čiji je autor sam Ćiril – autor je dobro poznao slavenske prilike, te je branio slavensku pismenost pred grčkom crkvenom hijerarhijom. U tom se tekstu spominju tri faze razvoja slavenske pismenosti:

- 1.) poganska faza – Slaveni su tada još bili bez pisma, brojali su i gatali crtama i urezima;
- 2.) faza nakon pokrštavanja – nesustavno korištenje latinskih i grčkih slova;
- 3.) faza Konstantina Filozofa – on je stvorio novo pismo.

Crnorizac pripisuje Ćirilu autorstvo nad pismom, koje je nastalo Božjim nadahnućem, iako se ne zna pouzdano je li to bila glagoljica – neki smatraju da se radilo o ćirilici, no većina ipak potvrđuje da je riječ bila o glagoljici.

Žitje Konstantinovo napisao je nepoznati autor ubrzo nakon Ćirilove smrti i ono predstavlja obranu Ćirilova učenja. U *Žitju* se Ćirila uzvisuje kao slavenskog apostola koji je od Boga dobio zadaću stvoriti Slavenima pismo, no ne govori se o tome na koji je način Ćirilovo pismo nastalo (Bratulić 1992).

U ovome radu razmatrat će se samo neki aspekti toga pisma, tj. nekoliko slova najvažnijih za tumačenje smisla imenske formule Druge Božanske Osobe.

4.2. Tumačenja glagoljskog pisma

Glagoljsko pismo predstavlja složen sustav znakova koji se mogu tumačiti na više razina jer uz onu komunikacijsku ispunjavaju i određenu duhovnu svrhu utjelovljujući svojom formom elemente indoeuropske, praslavenske i kršćanske kulturne tradicije. Riječ je, dakle, o znakovima čiji sadržaj nadilazi jednodimenzionalnost u svakom pogledu pa ih je pri tumačenju potrebno sagledati s jezikoslovnog, religijskog i mitskog aspekta. Konstantin Ćiril glagoljicu je stvorio za Slavene čije je običaje i potrebe dobro poznao pa je tako u samo pismo pohranio ono

što je smatrao potrebnim prvenstveno za njihov duhovni i misaoni život, neku vrstu višestoljetne energije/mudrosti koja je formom pisma ojačala svoja svojstva.

Kristijanizacija Slavena predstavlja temeljnu svrhu glagoljice, a kršćanska su filozofija i simbolika utkane i u oblik glagoljičnih slova, u njihova leksička imena i u njihovu brojčanu vrijednost.

Pri tumačenjima i analizama načina na koji je nastalo glagoljično pismo svakako treba uzeti u obzir i područje analitičke paleografije koja znakove proučava na razini označenog, označitelja i na razini njihove međusobne veze. Prema teoriji analitičke paleografije, označitelj koji prenosi označeno istovremeno prenosi i karakteristike vremena i prostora u kojima je nastao pa postoji čitav niz drugih poruka zanimljivih za proučavanje, osim one koja se odnosi na označeno. Paleografija se najčešće određuje kao pomoćna povijesna, tj. diplomatska znanstvena disciplina koja prati raznolikost pisma u pojedinom određenom razdoblju i na određenom prostoru (Žagar 2013).

Georg Tschernochvostoff je još sredinom 20. stoljeća ustvrdio kako glagoljici uzor ne treba tražiti u poznatim pismima (grčkome, latinskome, židovskome) jer je riječ o originalnom pismu utemeljenom na stilizaciji i kombiniranju geometrijskih simbola koji svoje uporište imaju u kršćanskoj filozofiji. Riječ je o sljedećim geometrijskim simbolima (Žagar 2013):

- a) križ (simbolizira Kristovu muku i otkupljenje),
- b) kružnica (simbolizira Božje cjelovitosti, savršenstva i beskonačnosti),
- c) trokut (simbolizira Sveto Trojstvo).

Dakle, prema onome što je Tschernochvostoff ustvrdio, svako glagoljično slovo ima "status svojevrstne umjetnine, u kojoj se utjelovljuje ljepota koja je zapravo izraz Boga samoga: svako slovo predstavlja određenu kombinaciju osnovnih geometrijskih elemenata koji imaju svoju kršćansku simboliku" (Žagar 2013: 96).

Tschernochvostoff je glagoljična slova, s obzirom na tipove kombiniranja podijelio u pet kategorija:

- slova sastavljena od kombiniranih kružnica;
- slova s ravnim linijama;
- slova s kombinacijom trokuta i kružnica;
- slova s kombinacijom ravnih linija i petljica (u osnovi – kružnica);
- neodređena slova.

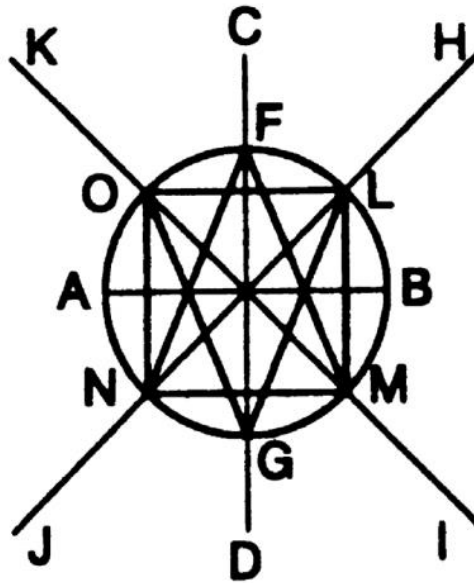
Osnovni nedostatak Tschernochvostoffe teorije, ali i teorije brojnih drugih znanstvenika koji su se bavili ovim područjem, jest nepostojanje grafičke mreže u koju bi se glagoljska slova mogla ucrtati, tj. iz koje bi se mogla izvesti. Na taj su nedostatak u glagoljičkoj paleografiji prvi upozorili Vasil i Olga Jončev, a njihov pokušaj rekonstrukcije jedinstvenog slovnog modula iz kojeg su se izvodila sva glagoljska slova značio je u 20. stoljeću veliki preokret u razvoju glagoljske paleografije (Žagar 2013). “Otada se grafički likovi glagoljičkih slova promatraju u cjelini, a tome je pak moralo prethoditi u drugoj polovici XX. st. Već posve stabilizirano uvjerenje da je glagoljica i u pogledu temeljnih slovnih oblika autorsko djelo, i to rezultat napora jedne osobe” (Žagar 2013: 99).

Prilog 2. Krugovi s osam jednakih isječaka ugravirani u Efezu

Izvor: Žagar, Mateo. 2013. *Uvod u glagoljsku paleografiju*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Vasil Jončev zainteresirao je znanstvenike tako što je opisao kružnicu oko svakog slova i predočio mrežu u koju se moglo upisati svako od njih. Riječ je o kružnici podijeljenoj na osam jednakih dijelova, a u kojoj svako slovo predstavlja samo dio modela. Ovakvo je razmišljanje postalo poticajem za velik broj drugih istraživanja, među kojima je i ono hrvatskog filologa Slavomira Sabunjaka koji je glagoljicu pokušao izvesti iz ukupnosti Konstantinova svjetonazora i životnog iskustva.

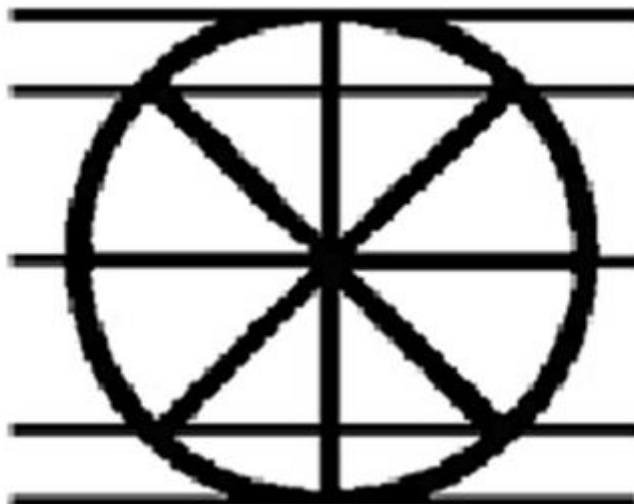

Prilog 3. Jončevljevo projektno polje

Izvor: Lukić, Milica; Blažević-Krezić, Vera; Babić-Sesar, Tena. 2012. Filozofsko-simbolički ustroj glagoljskoga pisma prema formuli božanskog tetrakisa. *Lingua Montenegrina*, 10 (2012), str. 34.

Paleografkinja Marica Čunčić osnovnim elementom unutar opisanog modula ne smatra kružić, već jedan kružni isječak, tj. trokut (ako zanemarimo oblost vanjskog dijela). Iz toga razloga Čunčić najstariji tip glagoljice naziva trokutastom glagoljicom.

“Riječ je o tom da rozeta proizvodi glagoljična slova trokutaste morfologije (zatvoren dio slova), a polazišni oblik rozete utječe i na linijski ustroj pisanja koji je, u raspolovljivanju kružnice dvostrukim križem, peterolinijski (sastoji se od četiriju polja – dva uža vanjska i dva šira unutarnja).”

Prilog 4. Rozeta iz koje proizlaze glagoljična slova trokutaste morfologije

Izvor: Lukić, Milica; Blažević-Krezić, Vera; Babić-Sesar, Tena. 2012. Filozofsko-simbolički ustroj glagoljskoga pisma prema formuli božanskog tetrakisa. *Lingua Montenegrina*, 10 (2012), str. 29.

Paleograf Slavomir Sambunjak u svojoj je opsežnoj monografiji o gramatografiji velikoga slavenskog učitelja pokušao precizno raščlaniti i slojevitu duhovnu pozadinu u kojoj je stvoreno novo slavensko pismo, ali i rekonstruirati složene geometrijske kombinacije kroz koje se ta duhovna podloga izražava. On smatra kako je čak moguće povezati elemente glagoljičnoga pisma s elementima crkvene arhitekture onodobnoga Carigrada. Naime, Konstantin Ćiril se u svoje vrijeme bavio djelom židovskoga kralja i mudraca Salamona koji je bio slavni graditelj jeruzalemskoga hrama pa je moguće da je upravo to bio poticaj njegovoj inspiraciji. U Konstantinovu *Žitju* spominju se i carigradske crkve Svete Sofije i Svetih apostola. Upravo su krug, kvadrat i križ glavne sastavnice bizantske arhitekture, a tako je i s modulom iz kojega se izvode glagoljska slova (usp. Slika 1). Razvijajući svoju hipotezu o utjecaju arhitektonskih elemenata na glagoljicu, Sambunjak je uzeo u obzir geometriju i simboliku onodobnih ikona – nimbove i aureole. Prema njegovu mišljenju, Konstantin je, fasciniran moći geometrije i simbolima bizantske duhovnosti, sastavio jedinstven modul glagoljskih slova smatrajući da pismo ovisi o likovnosti, koliko i o zvuku i jeziku. Sambunjak uz tri temeljna geometrijska lika (križ, kružnica i trokut) u glagoljskim slovima prepoznaje još tri – kvadrat, nadolje usmjeren istokračni trokut i Andrijin križ. Lik kvadrata, pokazat će se kasnije u radu, iznimno je značajnim pri interpretaciji slova *glagoljǫ* brojčane vrijednosti *četiri*.

Za kvadrat Sambunjak kaže kako simbolizira zemlju (četiri godišnja doba, četiri elementa, četiri životna ljudska ciklusa), konačnost, stalnost i stabilnost. On pri svojim analizama naglašava i kako je glagoljica fonografsko pismo s visokim stupnjem ideografskoga karaktera, koje nije služilo samo kao sredstvo prenošenja informacija i vizualno opredmećenje glasova već i kao ostvarenje estetskih i magijsko-evokativnih sadržaja, što je u skladu s do sada iznesenim tvrdnjama u ovome radu.

Frane Paro nastanak glagoljice povezuje s igrom koja je kod nas poznata pod nazivom *mlin* (najstariji nalaz igre otkriven je na krovnoj ploči egipatskog hrama iz 1400. godine prije Krista), a koja je prema njegovu mišljenju bila poznata i samom Konstantinu. Polje igre čini kvadrat s dva ucrtana manja kvadrata koje povezuje okomita i vodoravna os, tj. znak križa.

“Do danas nije odgovoreno na pitanje je li ta igra u svom početku magijska metafora ili samo oblik razbibrige u dokolici. Međutim, zbog pravila po kojem tri trojke (devet kamenčića) u nizu osvajaju prostor i pobjeđuju u čast i slavu Trojstva, u kršćanskom je svijetu ta igra dobila status zaštićene, štoviše, i preporučene igre” (Paro 2008, 423).

Konstantin je trinitatnu igru pretvorio u tetragonsku i simboliku tetragrammatona povezao sa simbolikom Tetraevanđelja, kao i sa simbolikom Kristova imena. Različitim kombinacijama rasporeda kamenčića na ploči u čistom kvadratu blagoslovljenim znakom križa dobiveni su zapravo kružići na pergameni, a linije koje ih povezuju svakom su slovu odredile njegov duktus. Konstantin je morao poznavati podrijetlo simbola, suptilnije slojeve geometrije kvadrata i kruga, zakon koji upravlja odnosom stranice kvadrata i dijagonale, Theonovu tvrdnju prema kojoj je kvadrat nad dijagonalom uvijek dvostruki kvadrat stranice, te da bisekcija ili trisekcija tih veličina nije samo mehanički, već je i magijski čin.

“Znakom križa ne potvrđuje se samo četvorstvo kvadrata (dvostruko dvojstvo). Osim što kvadrat dijele na četiri manja kvadrata, križne osi, zajedno sa stranicama kvadrata, s devet čvornih točaka, definiiraju njegovu tropodjelu (trostruko trojstvo). Možemo reći da s križem u kvadratu imamo dvostrukost Dvojstva i trostrukost Trojstva u Četvorstvu” (Paro 2008, 424).

Također, kako navodi Paro, Konstantin je ideju za glagoljicu, osim u igri mlina, mogao pronaći i u oblicima recentnog grčkog pisma tako što je jednostavna grčka lapidarna slova mogao vidjeti kao sastavnice nekoliko elementarnih oblika. Potreba stvaranja novoga pisma, koje će na svaki način zrcaliti pravu vjeru, lako se mogla javiti i prije samog Rastislavovog zahtjeva. U glagoljici je moguće prepoznati čak 12 slova koja na

neki način nose simboliku Trojstva, tj. sadrže trinitatnu ideju (bez obzira na to je li riječ o trokutu, trima krugovima, trima potezima ili nekoj drugoj kombinaciji). Ipak, koliko god simbolika pojedinih glagoljičnih slova bila jaka, ne treba svakom slovu pripisivati simbolsku auru, navodi Paro, i na taj način utvrđivati ulogu i položaj slova unutar slovnog niza. Konstantin sam je osjećao i znao da među slovima ne može i ne smije biti hijerarhije pa je tako svako slovo dio cjeline u istoj onoj mjeri kojom cjelina određuje njegov identitet (Paro 2008).

Kršćanski simbolizam u glagoljici nije zastupljen samo u oblicima glagoljičnih slova već i u njihovoj brojčanoj vrijednosti te leksičkim imenima. U glagoljici prvih devet slova azbučnog niza tvore poruku u slobodnoj interpretaciji: *Ja koji poznajem slova kažem da je vrlo dobro živjeti na zemlji*, a ta se poruka nastavlja i dalje kroz azbučni niz (k, l, m, n, o, p, r, s, t) i glasi: *Kako ljudi mislite da je on naš mir. Budite tvrdi u vjeri*.

Ove su poruke duboko prožete kršćanskim svjetonazorom, baš kao i cijelo glagoljično pismo. Također, kao što je već napomenuto, ime svakoga slova nosi i određenu brojčanu vrijednost, a već su Sumerani i Egipćani brojevima pripisivali magijsku snagu, simboličke sadržaje i božansku prirodu. U glagoljici tako npr. slovo *buky* nosi brojčanu vrijednost *dva* i označuje dvojstvo, diobu i bipolarnost (to vrijedi za indoeuropsku, praslavensku i kršćansku tradiciju).

Glagoljicu možemo smatrati i polifunkcionalnim pismom koje počiva na različitim znanostima, ali i na pseudoznanostima poput astrologije. Crtež rozete-mandale, kvadrat koji se nalazi unutar nje i u koji je upisan Kristov nimb često se pronalaze i u astrologiji pod različitim nazivima, npr. astrološki krug, natalna karta, kardinalni križ, fiksni križ, kvadrat Trojstva ljubavi, zemljani trokut itd. Također, i numerološka analiza brojčanih vrijednosti glagoljičnih slova potvrđuje vezu s astrologijom (Horvat 2012).

5. SIMBOLIČKA ULOGA GLAGOLJSKIH GRAFEMA U IMENSKOJ FORMULI DRUGE BOŽANSKE OSOBE – ISUSA KRISTA / LOGOSA

Možemo reći da je u jeziku na neki način pohranjena kolektivna svijest jednog naroda i kulture; u skupu kodova počiva tajanstveno sveto značenje, ono nesvjesno što je ipak dijelom naše svakodnevice. Poticaj takvu tumačenju može biti i Barthesovo poimanje semiologije i mitologije prema kojemu mit svojim retoričkim ukrasima naturalizira osebnost kulture i čini ih društvenim normama. (Barthes 1989)

Pri pojašnjenju načina na koji prva četiri glagoljična slova tvore simboličnu poruku možemo se poslužiti pitagorejskim pravilima o božanskom tetrakisu prema kojemu je zbroj prvih četiriju brojeva jednak broju deset (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012).

Ovakve analize potvrdom svoje smislenosti pokazuju da je glagoljično pismo izrazito složeno te da ga se može promatrati s više različitih aspekata i sa stajališta različitih znanstvenih disciplina. Ova analiza ujedno predstavlja i osnovno polazište s kojeg se tumačila simbolika glagoljskih grafema u imenskoj formuli Druge Božanske Osobe.

5.1. Simbolička uloga glagoljskih grafema

U kontekstu ovoga rada važne su endogene teorije o postanku glagoljice, koje zastupaju stav o vlastitosti likovnog koncepta azbuke, te pretpostavljaju autorski pristup kreiranju iste. Pretpostavlja se, dakle, zajedničko načelo oblikovanja slova, tj. postojanje jedinstvenog geometrijskog modula u koji je moguće upisati sva slova.

Postoje brojni dokazi naglosti razvoja glagoljičnog pisma, tj. njezinog izumljenja od strane izumitelja (Konstantina Ćirila), a jedan od njih je svakako i njezin uređen brojevni sustav (Žagar 2013).

Pri pokušajima razumijevanja nastanka glagoljice važno je uzeti u obzir uz Konstantinovu osobnost i njegov svjetonazor, te konkretan socijalni okvir. Taj socijalni okvir uključuje pobožnost oblikovanu u Bizantskom Carstvu čije su važne sastavnice bile likovnost i simboličnost. Važno je istaknuti i to da je Konstantin bio protivnik trojezične hereze pa se vjerojatno nije pri osmišljavanju oslanjao ni na grčko ni na

latinsko ni na hebrejsko pismo, već je tražio idealan i nov vizualni izraz svoje Ideje, koja je bila i pod utjecajem tada vrlo aktualnih rasprava o dvije naravi Isusa Krista, te o Božjoj trojnosti. Može se reći da je njegovo pismo imalo i vrijednost umjetnine u kojoj se utjelovio izraz Boga samoga jer je svako slovo kombinacija geometrijskih elemenata koji imaju kršćansku simboliku (Žagar 2013).

Razmatramo li na taj način slovo iže (broj deset), možemo reći kako ono predstavlja obuhvatni simbol prave vjere, spasenja, stvaranja i svijeta uopće, a svojim komunikacijskim kodovima svjedoči i o značenjima praindoeuropske, praslavenske i kršćanske kulture.

Prilog 5. azъ + buky + vĕdĕ + glagoljъ = iže/i

Izvor: Lukić, Milica; Blažević-Krezić, Vera; Babić-Sesar, Tena. 2012. Filozofsko-simbolički ustroj glagoljskoga pisma prema formuli božanskog tetrakisa. *Lingua Montenegrina*, 10 (2012), str. 53.

„Kulturna se i ideološka priroda svijeta povlači u strukturu znakova, tamo se stoljećima taloži i preoblikuje, nadograđuje i mijenja ovisno o izvantekstnoj, izvanjezičnoj stvarnosti. Na jednak se način može pristupiti tumačenju glagoljičnih grafema (prema pravilu božanskoga tetrakisa) – geometrijskih oblika (krug, križ, trokut, četvorina) na kojima počivaju, imena koja im se pridružuju (*az buky vĕdĕ glagoljъ dobrĕ estъ živĕti žĕlo zemli*) i koja čine stihove azbučne pjesme (molitve), brojevne vrijednosti koju nose – ali ne samo u okviru zadanoga kršćanskoga svjetonazora već i ostataka (okamina) praslavenske i (pra) indoeuropske misli, upisane u danas teško čitljive slojeve pisma i jezika koji uistinu svjedoče o opravdanosti termina filološka arheologija“ (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012: 27).

Kada je riječ o nazivima glagoljičnih slova, posebnost se azbučnog nazivlja odnosi prije svega na njegovo podrijetlo koje je u neposrednoj vezi s odabirom i redosljedom pojmova kojim se slova/grafemi imenuju (Žagar 2013).

Konstantinovo djelovanje može se usporediti i s danas vrlo aktualnim semiotičkim marketingom. Naime, životopis Konstantina Ćirila Filozofa nameće postavljanje hipoteze o suglasnosti njegove misije sa svim pravilima marketinške komunikacije. Ako uzmemo u obzir da je jedan od glavnih ciljeva marketinške komunikacije stvoriti u svijesti potrošača sliku o važnosti određenog proizvoda ili uslugu, te prenijeti određene sustav vrijednosti posredstvom iste, onda je jasno da i Konstantinovo pismo možemo promatrati s ovog aspekta, jer on je posebnim sustavom kodova nastojao Slavenima prenijeti poruku o važnosti svoga proizvoda, tj. svojih slova, koja nisu samo sredstvo komunikacije već i nositelji određenih trajnih vrijednosti. On je, naime, izgradnjom glagoljičkog pisma ujedno i promicao ideju kršćanstva ugrađenu u vizualni identitet svakog pojedinog znaka slijedeći načine koji su podudarni s načinima suvremene teorije o pravilima učinkovite marketinške komunikacije. Svaki je glagoljički znak svojevrsni logotip koji u sebi sadrži tri osnovna komunikacijska koda – slovni, brojčani i simbolički (Horvat, Tomašević i Lendić 2011).

Ovakvi su zaključci u skladu s načinom na koji danas većina znanstvenika gleda na glagoljicu i njezin značaj za Slavene. Analizom glagoljičnih slova postaje jasno na kojim su vrijednostima slova građena i koje vrijednosti isporučuju onima koji ih koriste. U nastavku rada bit će detaljnije objašnjeno na koji su način vrijednosti sadržane u osobi Isusa Krista ugrađene u pojedina glagoljična slova i u imensku formulu Druge Božanske osobe.

5.2. Imenska formula Druge Božanske Osobe (Logos / Isus Krist)

Prema svemu što je rečeno u radu o mitskom, astrološkom, numeričkom i simboličnom značenju glagoljskih morfema, jasno je da je princip njihova nastanka poprilično složen, te da svrha glagoljice kao pisma nije bila samo olakšati komunikaciju već i "isporučiti određene vrijednosti" (kristijanizacija Slavena). Ako je tomu tako, onda posebnu pozornost valja posvetiti grafemima koji oblikuju imensku formulu rodonačelnika kršćanstva – Druge Božanske Osobe – Logosa – Isusa Krista.

Imensku formulu možemo definirati kao jedan ili više antroponima koji služe točnoj identifikaciji ljudske jedinice. Imenska formula može biti službena ili neslužbena, pri čemu se ona službena kod većine europskih naroda sastoji od imena i prezimena (Frančić 1996). U razvoju imenske formule tijekom povijesti može se prepoznati nekoliko faza:

- a) iskon imenovanja (poklapa se s počecima ljudske povijesti) koji je obično u znaku osobnog imena;
- b) faza imenske formule sastavljene od osobnog imena i nenasljednog pridjevka;
- c) pojava prezimena uz osobno ime;
- d) zakonskom odredbom propisana imensko-prezimenska formula. (Frančić 1996)

Ime Isusa Krista moguće je pojasniti na sljedeći način:

IES[vs] – IESVS – od grčkoga Ἰησους, grčke prilagodbe armenskog imena Jeshua koje dolazi od hebrejskoga ješahjâh (= Bog je spasenje/pomoćnik).

CHR(ist)O – [Ch]R(ist)EM – CHR(ist)E – CHR(ist)I – CHR(ist)O – CHR(ist)I – [Christ]I – CHR(istu)M – od grčkoga χριστός (= pomazanik) od glagola χρίω (= mazati, pomazati). Riječ je o doslovno prevedenoj hebrejskoj riječi mashiah (hrvatski *mesija*) (Mihaljević 2011).

Glagolitic
ⲬⲚ

Cyrillic
ІС

Greek
ΙΣ

Imenska formula Isusa Krista analizirana u ovome radu nastala je kraćenjem *nomina sacra*, tj. postupkom sažimanja sredine riječi u skladu s Drugom božanskom zapovjedi koja zabranjuje korištenje imena Božjeg uzalud.

Općenito govoreći, glagoljica je odgovorila na jednu vrstu jasno izražene potrebe, a to je potreba za pismom koje će učvrstiti slavenski identitet i potaknuti kulturni razvoj moravskih Slavena u 9. stoljeću. Identitet i kulturni razvoj svoje su utjelovljenje pronašli u prihvaćanju kršćanske misli. Naime, temeljna je svrha glagoljice upravo kristijanizacija Slavena. Način na koji je Ćiril proveo u djelo svoj plan zahtijevao je vjerojatno temeljito pripremu i pomno osmišljen plan djelovanja. Slavenima, među koje je odlazio, kršćanstvo u to vrijeme još uvijek nije dolazilo na prirodan način pa je i u tom smislu njegova zadaća bila otežana. Ipak, na političke, kulturne i religijske potrebe zbog kojih je krenuo na put, Ćiril je odgovorio vješto osmišljenim pismom, nastalim uz pomoć širokog spektra njegovih vještina, na temelju kršćanskog svjetonazora i poznavanja slavenskog načina života i tradicije.

Pri pokušajima razjašnjenja okolnosti u kojima je Konstantin nadahnut za stvaranje glagoljice treba uzeti u obzir i mogući utjecaj koji su na Konstantina imale ne samo crkvena arhitektura, već i ikone u Crkvi Sv. Apostola. Na ikonama koje su prikazivale Krista stajale su i kratice IC i XP, predstavljajući dva temeljna sveta imena, *nomina sacra*, iz poštovanja napisana u skraćenom obliku. Na taj se način ukazivalo na tajnu, na svetost, na Boga i božje. Pantokratovo ime IC XP nalazilo se u Kristovu nimbu koji predstavlja posebnu vrstu svetokruga, Kristov znak i simbol. Slova XP dijelom su jednog od najpoznatijih monograma, Kristovog monograma koji predstavlja ligaturu (spojenicu) dvaju slova u nov lik i simbol. Taj lik i sigla prvi su Kristov nimb, znak boga Sunca, ali i simbol Kristove muke – križ. Upravo je preko tih simbola Bog “progovorio” Konstantinu i podario pismena (Sambunjak 1998).

“Sveta imena, ligature, kratice i monogrami, krizmon i ornamenti, nacrti i tlocrti, sve je to zapravo na kraju pismo, svijet, hram i Bog” (Sambunjak 1998: 359).

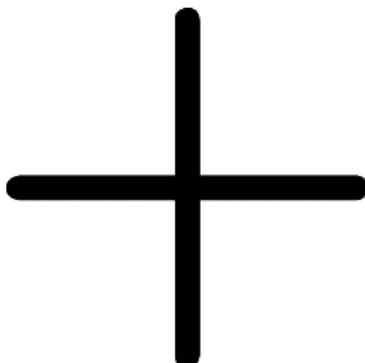
U kulturi kojoj je pripadao Konstantin, pismu i njegovoj geometrijskoj naravi pridavano je magijsko svojstvo, a sami hramovi shvaćani su kao Kristovo tijelo. Pretpostavka da je Konstantin našao inspiraciju za pismu u srcu hrama i u oblicima od kojih je sačinjen, ide u prilog tvrdnji da je kršćanska filozofska misao duboko utkana u narav glagoljice. Možemo reći da je povijesnost u glagoljici zaživjela sa svrhom da služi budućnosti.

“Svako ljudsko biće nosi u sebi velik dio ljudskosti iz doba prije Povijesti. To je, dakako, nešto što se nikada nije zaboravilo, čak ni u najnemilostivija vremena pozitivizma (...) taj nepovijesni dio ljudskog bića nosi, kao neku medalju, biljeg sjećanja na neku bogatiju, potpuniju, gotovo blaženu egzistenciju” (Eliade 2006: 19).

Svaki mikrokozmos, pa tako i svaka ljudska zajednica, mora imati određeno središte u kojemu se sveto očituje na totalan način. U slavenskoj je zajednici možda upravo glagoljica predstavljala jedno od takvih središta (Eliade 2006).

Kada je riječ o svetom u glagoljici, o kršćanstvu, onda svakako treba nešto više reći i o Isusu Kristu kao o jednoj od temeljnih svetosti utkanih u glagoljično pismo. Krist, kao simbol muke i spasenja, ljubavi i požrtvornosti, u svakom slučaju može predstavljati temelj gradnji zajednica i sustava čija je želja funkcionirati na potpun i duhovan način, u Bogu i za Boga pa je stoga za očekivati da osoba poput Konstantina Ćirila magično djelovanje svoga pisma želi okarakterizirati prije svega vrijednostima kakve predstavlja Isus Krist.

5.2.1. Slovo *azъ*

Prilog 6. Slovo *azъ*

Izvor: Staroslavenski institut. <https://www.stin.hr/> (Pristupljeno 13. prosinca 2016.)

Uz Krista najčešće vežemo simbol križa, koji predstavlja muku i spasenje. Križ je ujedno i jedan od temeljnih geometrijskih oblika na kojima počivaju glagoljična slova. Geometrijski oblik križa u simboličkoj se funkciji očituje u slovu *azъ*, čija se priroda tumači i pripadajućom brojevnim vrijednošću *jedan* ukazujući tako na Boga Oca. Iz njega proizlazi Logos i svoju punu manifestaciju doživljava u slovu *buky* i njegovoj brojčanoj vrijednosti *dva* (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012). Na ovaj su način Otac i Sin nerazdvojno povezani i prikazani kao jedinstvo.

Isus Krist označuje početak jednog novog kršćanstva – Boga koji se za čovjeka žrtvuje, Boga koji nije gnjev i osveta, već ljubav i razumijevanje. Prema tome, svako podsjećanja na Krista i život u Kristu jasno daje do znanja kakvim se vrijednostima daje prednost.

Jončevljeva kružnica s upisanim križem (slovo *a*) predstavlja Krista koji je *alfa* i *omega*, *početak* i *svršetak*. Dakle, razumijevanje simbolike i geometrije glagoljskog sustava počelo je sa slovom *azъ* koje je u najstarijim glagoljičkim tekstovima imalo oblik grčkog križa. U kružnicu se s križem dodao oblik X (drugi, zarotirani križ), koji u grčkoj kulturi predstavlja Kristov monogram te se pomoću takve mreže upisalo slovo *ôtъ*, tj. *omega*. Žagar zaključuje kako slova *azъ* i *ôtъ* predstavljaju jednostavno izveden temeljni Kristov simbol, *alfa* i *omega*. Na taj način ujedno je oblikovan i modul u formi rozete iz kojeg su proizašla i ostala glagoljična slova, pri čemu su kao slova polja mogli poslužiti osnovni ili dvojni isječci modula (Žagar 2013).

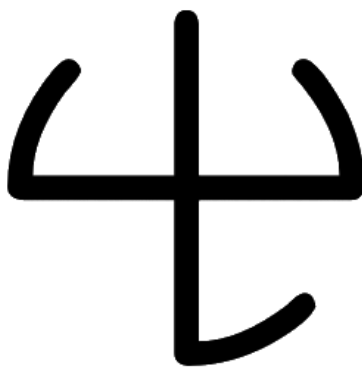
Slovo ѿѣ nastalo je zrcalnim udvostručavanjem slova онѣ i to prema uzoru u grčkoj minuskulnoj omegi (ω) koja se sastoji od dva omikrona (ο).

Započinjanje azbučnog sustava simbolom križa djelovalo je kao važan poticaj svim endogenim, ali i endogeno-egzogenim teoretičarima, koji su glagoljicu svrstavali u sustav misionarskih pisama, pri pokušaju rasvjetljavanja postanka i podrijetla glagoljičnog pisma.¹

Leksičko ime slova азѣ predstavlja osobnu zamjenicu za prvo lice jednine čije je šire značenje *ja, kršćanin*, tj. onaj koji je stvoren na sliku Božju (Lukić i dr., 2012).

Spomenuta sličnost s grčkim simbolima samo je potvrda činjenice da kršćanstvo nije nastalo bez nekakvih prethodnih temelja, ni na čemu, pa ga se stoga mora promatrati i u kontekstu svega onoga što mu je prethodilo, te u kontekstu kultura s kojima je dolazilo u doticaj. Upravo je u glagoljici sadržana sveukupnost ne samo kršćanskih svjetonazora već i svega onoga što je prije njega promicalo slične vrijednosti, što je u slavenskom narodu postojalo od davnina.

5.2.2. Slovo *buky*

Prilog 7. Slovo *buky*

Izvor: Staroslavenski institut. <https://www.stin.hr/> (Pristupljeno 13. prosinca 2016.)

Od kršćanskih simbola važno je ponovno spomenuti i simbol ribe. Simbol ribe izvodi se, dakle, iz grčkog anagrama “IXTHYS” koji daje početna slova riječima temeljne kršćanske ispovijedi vjere – *Iesous Xristos Theou Yios Soter* (Isus Krist Božji Sin Spasitelj). Riba je tajni znak ranog kršćanstva, a Konstantin ju je, kao simbol Krista,

---

¹ Lukić, Milica; Blažević Krezić, Vera. 2016. *The glagolitic script – establishment models and "new" semiotic theories* (rad u objavi).

u formi najčešćih samoglasnika slavenskog jezika (“poluglasova”) postavio u većinu glagoljicom napisanih riječi (Sambunjak 1998).

Spasenje koje predstavlja Krist simbolički se može povezati s ribarenjem, a sa simbolom ribe povezano je drugo glagoljično slovo buky, označeno brojem *dva*, čija je likovnost najbolje „posvjedočena vezicom piscis koja se u kršćanstvu povezuje s Kristom (prateći simbol ribe)“ (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012: 39).

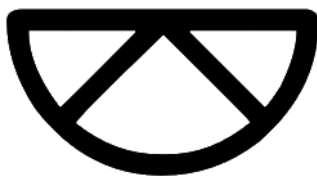
Brojevna vrijednost slova buky označuje dvojstvo, diobu i bipolarnost, kako u indoeuropskoj i praslavenskoj, tako i u kršćanskoj tradiciji.

Taj je simbol prisutan i u drugim kulturama (Indija, Mezopotamija, afričke kulture), no gdje god se pojavljivao uvijek ima isti smisao – označuje stvaralački proces rađanja i umnažanja.

Buky se na višestruk način može poistovjetiti sa stvaranjem samim. Ono je simbol stvaralačkog procesa rađanja, simbol Krista koji je donio novi život. Također, ono označuje slovo kao znak, ali i riječ/knjigu. Njegove tri okomite linije predstavljaju cjelovitoga Boga (tri božanske osobe), dok dvije vodoravne linije označuju dvostruku Kristovu narav – božansku i čovječju. Slovo buky tako svjedoči i o ljubavi koju kršćanin ima za Boga, ali i za svoje bližnje. Ono označava Boga kao Drugu Božansku Osobu / Logos (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012).

Iz načina na koji je Konstantin Ćiril davao imena pojedinim svojim slovima, ako pri tome uzmemo u obzir i simboličku vrijednost broja te oblika pojedinog slova, govori nam o stavu koji je imao prema pismu. Za njega je pismo božanske prirode, njime na neki način progovara sam Bog. Od Boga je došla Riječ i po Riječi je nastalo sve. Riječ je, naime, o jednom o temeljnih kršćanskih mitova o stvaranju. Kršćanstvo nije jedina religija u kojoj riječ ili zvuk imaju toliku stvarateljsku snagu. Mitovi o stvaranju često sadrže mnogo sličnih motiva, čak i kada je riječ o kulturama koje su geografski bile udaljene.

5.2.3. Slovo *vêdê*

Prilog 8. Slovo *vêdê*

Izvor: Staroslavenski institut. <https://www.stin.hr/> (Pristupljeno 13. prosinca 2016.)

Kako je u kršćanstvu sve počelo Riječju, tako je primjerice u hinduizmu sve počelo Zvukom koji se također može tumačiti kao oblik Riječi. Indoeuropski utjecaj osjetan je mjestimično i u glagoljici, npr. u slučaju trećeg glagoljskog slova koje je također vezano uz Drugu Božansku Osobu. Leksičko ime trećega slova je *vêdê*. Inače, broj tri je u kršćanstvu vezan uz motiv Kristovog uskrsnuća treći dan, uz Sveto Trojstvo i plodnu snagu trojice Noinih sinova. Sveto Trojstvo znak je cjelovitosti i savršenosti božanske prirode, jedinstvo Boga Oca, Druge Božanske Osobe (Logos/Isus Krist) i Duha Svetoga. Ovo se može povezati i sa simbolom božanskog oka koje se prikazuje kao trokut s okom. Motiv „kozmičkog oka“ spomenut je ranije u radu kada je bila riječ o starim kršćanskim simbolima među kojima je i simbol pauna čija boja perja na vrhovima podsjeća upravo na oko.

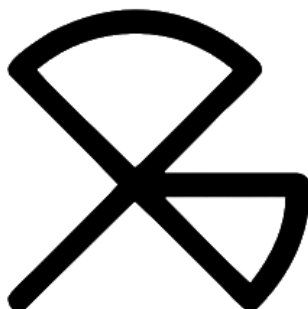
Kao što je ranije napomenuto, trokut je jedan od geometrijskih oblika na kojima je nastala glagoljica. Trokut je ujedno i likovni ekvivalent slova *vêdê*.

“Riječ je o broju čija su simbolička značenja raznovrsna, ali se mogu okupiti oko temeljnih pojmova dovršenosti, zaokruženosti, rasta i napretka. Prema pitagorejcima, tri točke tvore trokut koji je ishodište za oblikovanje svih drugih geometrijskih likova, prvi geometrijski lik, stoga trojka označuje stvaralački, kozmički duh koji oblikuje svemir; savršenstvo, jaram volova dok metaforički upućuje na pridruženost zajedničkom djelovanju, poslu (vući jednu brazdu)” (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012: 42-43).

Leksičko ime ovog slova dolazi od staroslavenskog glagola *vêdêti* koji simbolizira znanje, a nazivom ga se može povezati i s Vedama, staroindijskim svetim knjigama. Likovnost se slova *vêdê* odlikuje dvama kružićima koji načinom svoga upisivanja u

rozetu simboliziraju vodu. Simbolika vode u kršćanstvu također ima značajnu ulogu, voda je početak i novi život (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012).

5.2.4. Slovo *glagoljŕ*

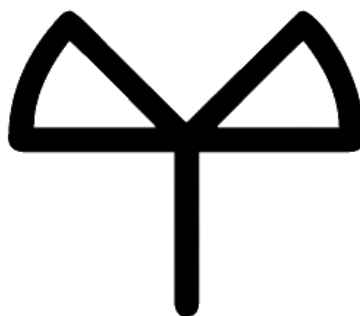
Prilog 9. Slovo glagoljŕ

Izvor: Staroslavenski institut. <https://www.stin.hr/> (Pristupljeno 13. prosinca 2016.)

U ovome je kontekstu potrebno reći nešto više i o četvrtom slovu glagoljŕ koje svojim oblikom upućuje na zatvorene cjeline “što s jedne strane podsjećaju na čovjekovu usnu šupljinu, a s druge na zemljište s rupama pa su simbolom gmizavaca koji se kriju u rupama” (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012: 47). Njegovo leksičko ime predstavlja prvo lice jednine prezenta glagola *glagoljati* koji je sročan s leksičkim imenom slova *a* (*azъ glagoljŕ – ja govorim*). Ovo možemo povezati sa značenjem govorenja/jezika za narode – jezik predstavlja identitet, posebnost u odnosu na druge i sl. Jezik u ovom kontekstu možemo shvatiti i kao materijalizaciju božanskoga.

Brojevna vrijednost ovoga slova je *četiri* što predstavlja ekvivalent kvadratu koji je također važan za gradnju glagoljičnih slova, a simbolizira uravnoteženost i skladnost svijeta, te samu Zemlju (četiri strane svijeta, četiri dimenzije, četiri skupine zodijskih znakova itd.).

5.2.5. Slova *īže* i *slovo*

Prilog 10. Slovo *īže*

Izvor: Staroslavenski institut. <https://www.stin.hr/> (Pristupljeno 13. prosinca 2016.)

Analiza prva četiri glagoljična slova bitna je zato što značenje tih simbola i zbroj njihovih brojčanih vrijednosti ($1 + 2 + 3 + 4 = 10$) upotpunjuje značenje broja deset, tj. slova *īže* koje predstavlja jedinstvo i savršenstvo, te je dio imenske formule Druge Božanske Osobe u kojoj je objedinjen *početak* i *svršetak*. Drugi dio te formule odnosi se na *slovo*, koje grafički jako slični slovu *īže*, tj. rotirano je u odnosu na njega za 180 stupnjeva. I ovom vezom Ćiril je još jednom potvrdio usku vezu pisma s božanskim, magijskim, ali i simbolički prikazao snagu trojedinog Boga koji se ogleda u svemu što nas okružuje.

Kao što je već ranije u radu napomenuto, na osnovi pitagorejskog principa tetrakisa zbrajanjem prvih četiriju brojeva dolazi se do savršenog broja deset, simbola punine, zaokruženosti u kojem se jednako ogleda monada (*azъ*, svebog), dijada (*buky*, Logos, stvaranje), trijada (*vêdê*, božanska punina i oblikovanje svemira) i tetrada (glagoljō, stvarno uobličenje materijalnoga, zemaljskoga) (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012). Na ovaj su način u glagoljicu ugrađeni i mit o stvaranju i vrijednosti koje promiču kršćanstvo.

Slovo *īže*, čija je brojčana vrijednost *deset*, nastalo je kombinacijom temeljnih praoblika – kruga i trokuta. U njemu se, dakle, postiže punina simbolike prvih četiriju brojeva, te se tako ukazuje na puninu, savršenstvo i cjelovitost božanstva (Boga Oca i Sina), te na Sveto Trojstvo (sjedinenje neba, zemlje i čovjeka).

Slovu *īže* obrnuto recipročno je slovo *s* čije je leksičko ime *slovo*. Ono predstavlja Druge Božansku Osobu, Isusa Krista koji je Logos, Verbum. I ovo je slovo sačinjeno

od trokuta i kruga. Autorice Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar navode kako ova situacija postaje još zanimljivijom ukoliko se promotri zapis imenske formule Isusa Krista koji je donesen u običajnom postupku kraćenja *nomina sacra*. Riječ je o sažimanju sredine riječi u skladu s drugom božanskom zapovjedi koja zabranjuje korištenje imena Božjega uzalud. Formula se sastoji od dva istaknuta slova (*i, slovo*) “u jedinstvenom postupku sažimanja i simboličke intenzifikacije, značenjskoga opterećivanja” (Lukić, Blažević-Krezić i Babić-Sesar 2012: 54). Formule nastale ovakvim kontrakcijama tijekom povijesti su se tumačile na različite načine. Primjerice imenska formula Druge Božanske Osobe bila je navođena s dva slova *i* na početku (*i i iže*), te sa slovom *s* na trećem mjestu, nakon čega bi se grafički oblik i poredak slova tumačio kao simbol raspinjanja na Golgoti – u sredini bi bio raspeti Krist na križu, s desne strane i glavom prema gore bio bi pokajani Digma razbojnik, dok bi s lijeva i s glavom prema dolje bio nepokajani (Žagar 2013).

Simboli sami po sebi sadrže svojevrsan koncentrat značenja – svojom jednostavnošću pogađaju nas puno jače nego nekakve složenije strukture, a da toga često nismo ni svjesni jer na nas djeluju uglavnom na podsvjesnoj razini.

Glagoljična se slova u ovom slučaju tumače kao simboli čije značenje nadmašuje svjetovnu, “objektivnu” geografiju i dovodi nas u doticaj s božanskim. Konstantin Ćiril je pri stvaranju glagoljice imao na umu puno slojevitiju stvarnost od ove koju često nazivamo jedinom pravom – njegov je cilj bio stvoriti pismo koje neće služiti samo za jednostavnu komunikaciju na “objektivnoj” razini, nego pismo koje će biti povezano s višim sferama i za čovjeka predstavljati i određene dodatne vrijednosti.

6. ZAKLJUČAK

Prema svim njezinim karakteristikama, glagoljicu možemo smatrati originalnim pismom nastalim od strane jednoga autora koji je dobro poznao slavenski narod, temelje na kojima je nastala njihova kultura i koji je bio izrazito kršćanskog svjetonazora. Ovaj rad polazi od pretpostavke da je taj autor Konstantin Ćiril, a da je glagoljica nastala kao posljedica stvarne potrebe za opismenjavanjem Slavena, ali i njihovom kristijanizacijom. U radu se nisu propitivali razlozi takva pothvata, iako prema onome što o Konstantinovu životu navodi stručna literatura, možemo pretpostaviti da su razlozi Konstantinove misije u svojoj podlozi bili političke prirode (knez Rastislav poslao ga je u Moravsku). Sve te povijesne okolnosti oblikovale su glagoljicu u njezinim počecima, te su nastavile transformirati oblike glagoljičnih slova tijekom povijesti, ovisno o potrebama vremena u kojemu se glagoljica koristila.

Pojmovi Boga i pisma su, po svemu sudeći, za Konstantina bili povezani. Pismo je predstavljalo svojevrsan dar Boga čovjeku, priliku za kontakt s božanskim, priliku za stvaranje, mijenjanje i napredovanje. Možemo to primijetiti i u slučaju slova *buky*, koje u isto vrijeme označava i riječ/knjigu, ali i stvaralački proces, umnažanje. Ono također označuje i dvostruku Kristovu prirodu pri čemu je Krist Logos, istovjetan s Riječju po kojoj je nastalo sve, a koja svoje zemaljsko postojanje manifestira kroz pismo. Pismo, dakle, nije samo pomoć pri međusobnoj komunikaciji ljudi, ono je otjelovljenje božanskoga na zemlji s potencijalom stvaranja i mijenjanja.

U radu su na postavkama semiotike i semiologije analizirana prva četiri glagoljična slova; pojašnjen je njihov smisao s obzirom na oblik, leksičko ime i brojčanu vrijednost, a sve sa svrhom potpunijeg shvaćanja simboličke uloge glagoljskih grafema u imenskoj formuli Druge Božanske Osobe, što je i bila tema ovoga rada. Formula je nastala specifičnim načinom kraćenja pri čemu je iz riječi izlučen središnji dio kako bi se, u skladu s kršćanskim svjetonazorom, u život provela zapovijed o ne smpominjanju Božjega imena uzalud. Formula se sastoji od slova *i* – *iže*, čija je brojčana vrijednost deset, a moguće ga je dobiti zbrojem brojčanih vrijednosti prvih četiriju glagoljičnih slova, i slova *s* koje je grafički vrlo slično slovu *i*. Leksički nazivi slova su *iže* (*i*) i *slovo* (*s*), čime je još jednom ujedinen božanski motiv s motivom pisma. Slovo *iže* iznimno

je važno jer se u njemu postiže punina simbolike prvih četiriju brojeva, te se tako ukazuje na puninu, savršenstvo i cjelovitost božanstva (Boga Oca i Sina), te na Sveto Trojstvo (sjedinenje neba, zemlje i čovjeka).

IZVORI I LITERATURA

1. Bańcerowski, Janusz. 2006. Prirodni jezik kao predmet lingvistike. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, Vol. 18, No. 1, str. 25-37.
2. Barthes, Roland. 1989. *Carstvo znakova*. 'August Cesarec. Zagreb.'
3. Berruto, Gaetano. 1994. *Semantika*. Izdanja Antibarbarus. Zagreb.
4. Bratulić, Josip (ur). 1992. *Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
5. Bratulić, Josip. 1995. *Leksikon hrvatske glagoljice*. Minerva. Zagreb.
6. Bratulić, Josip. 2009. *Povijest hrvatskog jezika*. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA. Zagreb.
7. Crnčević, Ante. 2014. Zaboravljeni jezik kršćanskih simbola. O drevnim kršćanskim kriptosymbolima. *Živo vrelo*, Vol. 31, No. 7, str. 2-18.
8. Crnković, Maja. 2012. Promišljanja o postanku glagoljice. *Hrvatistika*, Vol. 6, No. 6, str. 47-65. Czerwiński, Maciej. 2012. Književni jezik kao znak. Semiotička razmatranja o hrvatskom jeziku u sistemu kulture. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, Vol. 23, No. 2, str. 39-55.
9. Damjanović, Stjepan. 2005. *Staroslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
10. Damjanović, Stjepan. 2012. *Slovo iskona: staroslavenska / starohrvatska čitanka*. Matica hrvatska. Zagreb. Dugandžić, Verica. 1989. Semiotika i teorija informacija. *Journal of Information and Organization Sciences*, No. 13, str. 41-50.
11. Džanić, Mirza. 2013. Semiotika u reklamnim porukama: Dekodiranje slika. *Jezikoslovlje*, Vol. 14, No. 2-3, 475-485.
12. Eliade, Mircea. 2006. *Slike i simboli: eseji o magijsko-religijskom simbolizmu*. Fabula nova. Zagreb.
13. Frančić, Anđela. 1996. Pregled mijena imenske formule i osobnog imena u njoj. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, vol. 22, no. 1, str. 17-36.
14. Grivec, Franc. 1985. *Sveti Ćiril i Metod : slavenski blagovjesnici*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
15. Horvat, Jasna; Tomašević, Nives; Lendić, Slaven. 2011. Semiotički marketing Konstantina Ćirila Filozofa: glagoljičko prezentiranje kršćanstva kao preteča

- suvremenog semiotičkog marketinga. *Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova*, Vol. 2, No. 2, str. 161-180.
16. Horvat, Nataša. 2012. Glagoljica – tajna veza s astrologijom i numerologijom. *Hrvatistika*, Vol. 6, No. 6, str. 75-89
  17. Johansen, Joergen Dines. 2000. *Uvod u semiotiku*. Croatia liber. Zagreb.
  18. Jung, Carl G. 1973. *Čovjek i njegovi simboli*. Mladost. Zagreb.
  19. Lozić, Katarina, Tomelić, Marijana. 2006. Od prapočela i alkemije do glagoljice. *Čakavska rič: polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*, Vol. 34, No. 1-2.
  20. Lukić, Milica; Blažević Krezić, Vera. 2016. *The glagolitic script – establishment models and "new" semiotic theories* (rad u objavi).
  21. Lukić, Milica; Blažević-Krezić, Vera; Babić-Sesar, Tena. 2012. Filozofsko-simbolički ustroj glagoljskoga pisma prema formuli božanskog tetrakisa. *Lingua Montenegrina*, 10 (2012), str. 23-66.
  22. Lukić, Milica; Horvat, Jasna. 2013. Glagoljica Konstantina Ćirila i Ars Magna Ramóna Lulla - Paradigme semiotičkog komuniciranja. *Lingua Montenegrina*, god VI/2, br. 12, str. 25-46.
  23. Lunde, Paul (ur.). 2010. *Tajne kodova*. Novi liber. Zagreb.
  24. Marijanović, Stanislav; Horvat, Jasna Horvat 2016./2017. *Stjepan Damjanović u zlatoreznom kodu Bašćanske ploče i razotkrivanju i razotkrivanju ljepote hrvatskoglagoljske baštinjene kulture* (rukopis, rad u postupku objavljivanja)
  25. Marulić, Nikola. 1975. Kulturno-povijesno značenje glagoljice. *Senjski zbornik*, Vol. 6, No. 1, str. 49-54.
  26. Mihaljević, Ana. 2011. *Onomastička analiza imena na latinskim epigrafskim spomenicima prvih stoljeća hrvatske pismenosti*. Sveučilište u Zagrebu / Filozofski fakultet.
http://www.unizg.hr/rektorova/upload_2011/mihaljevic_rektorova_2011.pdf
(Pristupljeno 11. prosinca 2016.)
  27. Palmer, Frank Robert. 2010. Uvod u semantiku. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*, Vol. 4, No. 4., str. 65-76.
  28. Paro, Frane. 2008. Četiri glasnika Radosne vijesti Konstantina Filozofa. *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta u Zagrebu*, no. 56-57, str. 421-438.
  29. Sabljak, Tatjana. 2010. *Glagoljica*. Villa Sibylla. Zagreb.

30. Sambunjak, Slavomir. 1998. *Gramatozofija Konstantina Filozofa Solunskoga*. Demetra. Zagreb.
31. Staroslavenski institut. <https://www.stin.hr/> (Pristupljeno 13. prosinca 2016.)
32. Škiljaica, Andreja. 2014. *Evolucija jezika*. Sveučilište u Zagrebu / Prirodoslovno - matematički fakultet (Biološki odsjek). Zagreb.
33. Eco, Umberto. 2004. *U potrazi za savršenim jezikom*. Hena com. Zagreb.
34. Žagar, Mateo. 2013. *Uvod u glagoljsku paleografiju*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

POPIS PRILOGA

Prilog 1. Protoglagoljica	16
Prilog 2. Krugovi s osam jednakih isječaka ugravirani u Efezu	20
Prilog 3. Jončevljevo projektno polje	21
Prilog 4. Rozeta iz koje proizlaze glagoljična slova trokutaste morfologije	22
Prilog 5. azъ + buky + vêdê + glagoljǝ = iže/i	26
Prilog 6. Slovo <i>azъ</i>	30
Prilog 7. Slovo <i>buky</i>	31
Prilog 8. Slovo <i>vêdê</i>	33
Prilog 9. Slovo <i>glagoljǝ</i>	34
Prilog 10. Slovo <i>iže</i>	35